

YU ISSN 0027-8084

UDK 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXVIII/1—2

БЕОГРАД

1988.

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXVIII (нова серија)

Св. 1—2 (1988)

САДРЖАЈ

О отвореним друштвеним проблемима нашег језика (ОЦЕНЕ СА СТРУЧНОГ САСТАНКА ИНСТИТУТА ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК) . . .	3
Потреба заштите ћирилице (НАУЧНО ВЕЋЕ ИНСТИТУТА ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК)	8
Обликовање инструментала једнине у именичкој трећој деκлинацији (ВЛАДИМИР ГУДКОВ)	11
Гласовна структура риме и њена функција у поезији Бранка Миљковића (МИЛОСАВ ЧАРКИЋ)	25
Аугментативи са суфиксима <i>-ина</i> , <i>-етина</i> , <i>-урина</i> у Вуковом речнику (МАРИЈАНА КИРШОВА)	42
Контекст и типови лексичке хомонимности (ДАНКО ШИПКА)	55

Језичка култура

Прилози допуњавању и осавремењавању наше правописне норме (III) (ГРУПА АУТОРА)	60
Трансфонемизација српскохрватске антропонимије (ИГОР ГОСТЛ)	89
Још о прилагођавању енглеских и италијанских имена (МИТАР ПЕШИКАН)	102

Др Игор Гостл

ТРАНСФОНЕМИЗАЦИЈА СРПСКОХРВАТСКЕ АНТРОПНИМИЈЕ

Антропоними су ријечи којима се уводимо у друштво и њима се у друштву међусобно идентифицирамо. Они су великим дијелом у сваком језику интернационалне ријечи које не допуштају пријевод него тек језичну прилагодбу у другом језику, али да се при томе не наруши фонијска слика изворнога лика. Они стога чувају (својом ортографијом и ортоепијом) своју изворност, своју звуковну слику, јер су једино тим фонијским биљегом препознатљиви. Антропоними немају лексичног садржаја: управо ово одсуство садржаја даје њима интернационално значење, унаточ обличној препознатљивости антропонима у одређеном језику.

Антропоними су ријечи које свакодневно улазе у наш језик. Долазе из различитих језика, изравно и преко посредника, из различитих фонолошких сустава, из различитих писама и графичких система; долазе ученим и пучким, разговорним каналима. Долазе и прихваћају се разнолико, како их је тко у стању предати и прихватити. О устаљивању њихових облика играју често већу улогу изванјезични него језични чимбеници. Та разноликост њихове форме онемогућује често њихову препознатљивост и истозначни прихват ономастичке поруке коју носе. У нашим језицима влада велико шаренило у вези с примањем и прилагођавањем страних имена. У нашем времену постоји кудикамо више канала којима страна имсна улазе у наше језике, а анархичност њихова усустављивања ради једноликости форме и једнозначности поруке све је већа.

Није питање само језичне културе да усвојимо најприкладнији фонијски лик страног имена, него је насущна потреба да га истолико употребљавамо, да га истозначно примамо и предајемо њиме ономастичку поруку коју антропоним носи.

Трансфонемизација је један од процеса преузимања из језика-извора у језик-прималац. То је адаптација која се реализира у пријеносу фонема из језика-извора у језик-прималац. У току

процеса трансфера фонема збива се адаптација страног лика према узусима језика-примаоца. Адаптација се темељи на принципу замјене најближим гласовним еквивалентом, а остварује се у складу с фонолошком структуром језика-примаоца. Она је, према томе, у најужој свези с ортоеписом и ортографијом језика-примаоца, тј. његовим цјелокупним говорним инвентаром и графемским фондом. Ортографски узус који се користи за приказ трансфонемизираних облика не смије прелазити фонд језика-примаоца. Трансфонемизацијом се за фонеме језика-извора тражи најближи графемски еквивалент у језику-примаоцу, кроз призму и његова фонолошког и фонетског система, па се тако — на извјестан начин индиректно — у први план доводи изговорна форма. Трансфонемизација треба одбацити често примјењиване облике адаптације код којих су се испреплетали како утјецај изговорног облика тако и утјецај изворне графичке, с доминацијом једног или другог. Ове интерференције могуће је уклонити помоћу знагственог инструментарија, анализом изворних фонема и графема те утврђивањем адекватне ортоепске и ортографске паралеле с језиком-примаоцем.

Трансфонемизација мора бити увијек лингвистички аргументирана, а предложена рјешења једнострука. Алтернативна рјешења која ће се понекад из различитих разлога наметнути (постојање традиционалног облика, захтјеви информатичности и сл.) треба у начелу избежавати.

Захтјеви информатике у немалој мјери утјечу на процес трансфонемизације. Премда принцип максималне звучне сличности с изворником у трансфонемизацији треба досједно заступати, трансфонемизација ће из информатичких разлога бити усмјерена — напоље у домени фреквентне антропонимијске проблематике — на примјену традиционалног изговора, неовисно о изворној графичкој.

За разлику од фреквентне антропонимијске проблематике, код које ће се аплицирати традиционална трансфонемизација, код новоуведених антропонима, тј. оних с мањом фреквенцијом, примјенит ће се коректна, што је могуће извору ближа трансфонемизација.

Проблем трансфонемизације није нити техничко нити само стручно питање. Он има своју феноменолошку заснованост и опћекултурни значај према којем не можемо показивати равнодушност. Нажалост, морамо констатирати да на подручју антропонимије и топонимије посебно, али и у осталим ономастичким ареалима, влада несређеност и неуједначеност који попримају облике анархичности, па је потребно уз помоћ знагствене елаборације приступити разрјешавању ових крупних питања, посебно кад се има у виду импровизација у свакодневном процесу примања те архаична устаљена традиција с великим бројем усвојених и различито прилагођених антропонима.

Трансфонемизација енглеских и талијанских антропонима

Антропонијска грађа подијељена је према језицима изворницима, проведен је једнозначан методолошки поступак у фонетској и фонолошкој транскрипцији (и транслитерацији), успостављене су таблице фонолошких сустава те одређени истовриједносни и једнолики истозначници у језицима-примаоцима. Проведена је сустванна трансфонемизација супротстављањем фонолошких система језика-изворника и језика-примаоца те одређена гранична подручја, могућности одступања.

Предмет ових анализа чини антропониција преузета из енглеског, њемачког, француског, талијанског и маџарског језика. Због просторне лимитираности приказана је само енглеска и талијанска антропониција, трансфонемизирана за потребе српскохрватског (ћирилица). Сваки је етимолошки лик антропонима представљен фонетском и фонолошком транскрипцијом [у табели која се овдје не објављује] на основи којих су изведене фонетске, фонолошке и графемске таблице језика-извора и језика-примаоца. Ортоепски и графемски инвентар не прелази оквира заданог узорка. Таблица језика-примаоца садржава графемима приказане најближе гласовне еквиваленте српскохрватског језика језику-извору. Компаративно приказане таблице омогућују успоређење графема, гласова и фонема језика-извора с графемима језика-примаоца.

На овако елаборираној основи израђене су таблице с трансфонемизацијом. Ове таблице садржавају етимолошки облик антропонима језика-извора те његову трансфонемизацију на језик-прималац. Трансфонемизација је подијељена на системску и несистемску. Системска трансфонемизација почива на строгом поштивању утврђених паралела језика-примаоца и језика-извора; она доноси оптималне говорне форме, што значи, адаптирани лик с минималним губицима и максималном сличношћу с изворником. Несистемска трансфонемизација представља одступања од системског приступа. Ова су одступања најчешће посљедица увријеженог тј. традиционалног изговора антропонима или правописне праксе језика-примаоца и за њих треба истражити њихове социолингвистички и социолошки релевантне увјетованости. Поред наведених елемената, таблицама је придодат, компарације ради, фонетизирани лик антропонима предложен абецедаријем ћириличног издања Енциклопедије Југославије израђеним у одговарајућој редакцији. Овај компаративни материјал особито истиче несистематичност и неуједначеност досадашњих рјешења.

1. Трансфонемизација енглеских антропонима

Анализирани се узорак састоји од 28 антропонима [в. таблицу 2].

Таблица 1 садржи: преглед фонема, гласова и графема језика-извора те њихових најближих еквивалената у српскохрватском. Редослијед навођења: вокали, дифтонзи, полувокали [први дио таблице], оклузиви, африкате, фрикативи [други дио таблице]. Гласови назначени знаком ∅ [у колони графема] нису забиљежени у ексцерпираном материјалу.

Таблица 2 садржи анализирани узорак с трансфонемизацијом [колоне: 1. етимолошки облик енглеских антропонима, 2. облик предложен абецедаријем Енциклопедије Југославије (ћирилично издање), 3. трансфонемизација (системски приступ), 4. трансфонемизација (несистемски приступ)].

Напомене

1. За фонетску транскрипцију [колона „глас“ у таблицу 1] преузет је IPA систем којим се користи и *English Pronouncing Dictionary* (Daniel Jones, Лондон 1960).

2. Фонолошка транскрипција [колона „фонем“] темељи се на инвентару какав заступа Муљачић (*Опћа фонологија и фонологија талијанског језика*, Загреб, 1972) уз мање адаптације.

3. Антропоним Buri, John Bagnell представљен је с двије варијанте. Варијанта Бери јавља се у заградама, но то не треба тумачити њеном слабијом фреквентношћу.

4. Код особног имена Roosevelt постоји америчка [ˈrouzəvelt] и енглеска [ˈruːsvelt] варијанта. Таблица с трансфонемизацијом антропонима, међутим, доноси само узуралну енглеску варијанту.

5. Код имена чији се изговор није могао верифицирати узет је лик какав би се остварио у изговору Енглеца (на основи одговарајућих апелатива).

2. Трансфонемизација талијанских антропонима

Анализирани селективни корпус састоји се од 54 антропонима. За фонетску транскрипцију [колона „глас“ у таблицу 3] преузет је IPA систем. Фонолошка транскрипција [колона „фонем“] темељи се на инвентару какав заступа Муљачић (*Опћа фонологија и фонологија талијанског језика*, Загреб, 1972) уз незнатне адаптације.

Код имена којих изговор није могао бити потврђен због недостатка потребних социолингвистичких или изванјезичних информација, узет је лик какав би се остварио у изговору Талијана (а на основи одговарајућих апелатива).

Таблица 3 садржи: преглед фонема, гласова и графема језика-извора те њихових најближих еквивалената у српскохрватском. На основи анализираниог селективног корпуса изведена је фонолошка, фонетска и графемска таблица талијанског језика са слиједешим редослиједом навођења гласова: вокали, полувокали, оклузивни, африкате, ликовиди, фрикативи и назали. Гласови назначени знаком Ø [у колони графема] нису забиљежени у ексцерпираниом материјалу.

Таблица 4 садржи анализирани узорак с трансфонемизацијом [колоне: 1. етимолошки облик талијанских антропонима, 2. облик предложен абецедаријем Енциклопедије Југославије (ћирилично издање), 3. трансфонемизација (системски приступ), 4. трансфонемизација (несистемски приступ)].*

* *Напомена уредништва.* Елаборацију др Гостла могли смо објавити само са великим скраћењима и неким преудешавањима. Морали смо, пре свега, изоставити обраду трансфонемизације на македонски и албански језик, јер то не спада у програм часописа, а објављивањем Гостлове обраде обавезали бисмо се и на објављивање могућне дискусије других аутора. Целовитост рада највише је оштећена тиме што смо морали изоставити ауторове приказе енгл. и тал. гласовног система, као и коментаре и образложења појединих транскрипционих поступака, зато што је тај део излагања проткан графемама фонетске и фонолошке транскрипције којих штампарија нема у свом слогу. Из истих разлога морали смо изоставити ауторове табеле са списком енгл. и тал. имена и напоредном фонетском и фонолошком транскрипцијом и преуредити табеле 1 и 3, подешавајући их за фототипско штампање (клише). Приликом тог подешавања, из практичних разлога, изоставили смо ауторове косе, угласте и шиљате заграде, којима је диференцирао фонеме, гласове и графеме, а колону са српскохрватском трансфонемизацијом пребацили смо са последњег на прво место. И у ауторов текст испред табела додали смо, у угластим заградама, поједина објашњења, која су постала потребна због скраћивања изворног текста. — Извињавамо се аутору због ових поступака, изазваних ограниченим издавачким могућностима.

сх/хс	е	н	г	л	е	с	к	и
трансп.	б	т	д	к	г	м	н	нг
фонем	б	т	д	к	г	м	н	нг
графем	б	т	д	к	г	м	н	нг

сх/хс	и	е	а	о	у	а	е	еј	оу	ај	ау	ој	иј	еј	уј
трансп.	и	е	а	о	у	а	е	еј	оу	ај	ау	ој	иј	еј	уј
фонем	и	е	а	о	у	а	е	еј	оу	ај	ау	ој	иј	еј	уј
графем	и	е	а	о	у	а	е	еј	оу	ај	ау	ој	иј	еј	уј

ТАБЛИЦА 2

1. Етим. енгл. облик	2. Абецедариј ЕЈ ћир.	3. Трансф. сист.	4. Трансф. несист.
ADAM, Robert	АДАМ, Роберт	ЕДЕМ, Роберт	АДАМ, Роберт
ALEXANDAR, Harold	АЛЕКСАНДАР, Харолд	ЕЛИГАНДЕР, Херолд	АЛЕКСАНДАР, Харолд
BRAILSFORD, Henry Noel		БРЕЈСФЕРД, Хенри Ноел	БРЕЈСФОРД, Хенри Ноел
BURY, John Bagnell	БЕРИ, Џон Багнел	БЈУЕРИ (БЕРИ), Џон Бегнел	
BUTTLER, Werner	БУТЛЕР, Вернер	БУТЛЕР, Вернер	
BUXTON — Noel Edward	БАКСТОН-НОУЕД, Едвард	БАКСТЕН-НОУЕЛ, Едвард	БАКСТОН-НОУЕЛ, Едвард
CHURCHILL, Winston	ЧЕРЧИЛ, Винстон	ЧЕРЧИЛ, Винстен	ЧЕРЧИЛ, Винстон
DEAKIN, William	ДИКИН, Вилем	ДИКИН, Вилем	
DENVIR, John	ДЕНВЕР, Џон	ДЕНВЕР, Џон	
DISRAELI, Benjamin, Earl of Beaconsfield	ДИЗРЕЈЛИ, Бенџамин Ерл ов Бикензфилд	ДИЗРЕЈЛИ, Бенџемин Ерл ов Бикензфилд	
EVANS, Arthur John	ЕВАНС, Артур Џон	ЕВЕНЗ, Артер Џон	ЕВАНЗ, Артур Џон
FEWKES, Vladimir	ФЈУКС, Владимир	ФЈУКС, Владимир	
GLADSTONE, William Ewart	ГЛЕДСТОН, Вилем Јуерт	ГЛЕДСТЕН, Вилем Јуерт	ГЛЕДСТОН, Вилем Јуерт

GREY of FALLODON, Edward	ГРЕЈ ОВ ФЕЛОДОН, Едвард	ГРЕЈ ОВ ФЕЛЕДЕН, Едверд	ГРЕЈ ОВ ФЕЛОДОН, Едвард
HODGES, George Lloyd	ХОЦИС, Џорџ Лојд	ХОЦИЗ, Џоџ Лојд	
INGLIS, Elsie	ИНГЛИС, Елси	ИНГЛИС, Елси	
IRBY, Adeline Pauline	ИРБИ, Едлин Полин	ЕРБИ, Едлин Полин	ИРБИ, Едлин Полин
JACKSON, Thomas Graham	ЏЕКСОН, Томас Греем	ЏЕКСЕН, Томес Грејем	ЏЕКСОН, Томас Грејем
LA YARD, Sir Austen Henry	ЛОЈАРД, сер Остен Хенри	ЛЕРД, Сер Остин Хенри	
MACLEAN, Fitzroy	МАКЛИН, Фицрој	МЕКЛЕЈН, Фицрој	
MALDEN, Karl (Mladen Sekulović)	МАЛДЕН, Карл (Младен, Секуловић)	МОЛДЕН, Карл	
MONTAGU, Lady Mary Wortley	МОНТЕГЈУ, Леди Мери Вортли	МОНТЕГЈУ, Лејди Мери Вертли	
NUGENT-WESTMEATH, Albert	ЊУЏЕНТ-ВЕСТМИД, Алберт	ЊУЏЕНТ-ВЕСТМИД, Елберт	ЊУЏЕНТ-ВЕСТМИД, Алберт
ROOSEVELT, Franklin Delano	РУЗВЕЛТ, Франклин Делано	РУСВЕЛТ, Франклин Деланоу	РУЗВЕЛТ, Френклин Делано
SEATON-WATSON, Robert William	СИТОН-ВОТСОН, Роберт Виљем	СИТЕН-ВОТСЕН, Роберт Виљем	СИТОН-ВОТСОН, Робер Виљем
STEED, Henry Wickham	СТИД, Хенри Викем	СТИД, Хенри Викем	
TEMPERLEY, Harold	ТЕМПЕРЛИ, Харолд	ТЕМПЕРЛИ, Херолд	ТЕМПЕРЛИ, Харолд
WILSON, Maitland	ВИЛСОН, Мејтланд	ВИЛСЕН, Мејтленд	ВИЛСОН, Мејтленд

ТАБЛИЦА 3
 сх/хс талијански
 трансф. фонем глас графем

и	i	i	I
е	e	e	E AE
а	a	a	A
о	o	o	O
у	u	u	U
ј	j	j	I
в	w	w	U GU GV QU
п	p	p	P PP
б	b	b	B
т	t	t	T TT
д	d	d	D
к	k	k	C CH CCH CC K Q
г	g	g	G GH
ц	c	ts	ZZ Z
ц	z	dz	ZZ Z
ч	ç	t	CC C
џ	ǰ	dʒ	G
л	l	l	L LL
љ	λ	λ	GL
р	r	r	R RR
ф	f	f	F
в	v	v	V
с	s	s	S SS
з	z	z	S
ш	š	ʃ	Ø
ж	ž	ʒ	Ø
м	m	m	M MM
н	n	n	N NN
њ	ɲ	ɲ	GN

ТАБЛИЦА 4

1. Етим. тал. облик	2. Абецедариј ЕЈ пир.	3. Трансф. сист.	4. Трансф. несист.
ACCIARINI, Tideo	АЧАРИНИ, Тидео	АЧАРИНИ, Тидео	
ALASIA da SOMMARIPA, Alessandro	АЛАЗИЈА ДА СОМАРИПА, Алесандро	АЛАСЈА ДА СОМАРИПА, Алесандро	
AMBROSIO, Vittorio	АМБРОЗИО, Виторио	АМБРОЗИЈО, Виторио	
ANGUILLARA, Luigi	АНГУИЛАРА, Луиџи	АНГИЛАРА, Луиџи	
ANTICO, Andrea	АНТИКО АНДРЕА	АНТИКО, Андреа	
BAGLIVI, Fugro	БАЉИВИ, Ђуро	БАЉИВИ, Ђуро	
BALDACCIO, Antonio	БАЛДАЧИ, Антонио	БАЛДАЧИ, Антонијо	~ , АНТОНИО
BASSEGLI, Tomo	БАСЕЉИ, Томо	БАСЕЉИ, Томо	
BATTELLI, Ettore	БАТЕЛИ, Еторе	БАТЕЛИ, Еторе	
BELCREDI, Ricard	БАЛКРЕДИ, Ричард	БЕЛКРЕДИ, Рикард	
BIZZA, Pacifico	БИЦА, Пачифико	БИЦА, Пачифико	
SAMMAROTA, Ernesto	КАМАРОТА, Ернесто	КАМАРОТА, Ернесто	
SAVAZZA, Boris	КАВАЦА, Борис	КАВАЦА, Борис	
SAVOUR, Camillo	КАВУР, Камило	КАВУР, Камило	
SESSINI, Toma	ЧЕКИНИ, Тома	ЧЕКИНИ, Тома	

СИРИКО, Кориолан	ЧИПИКО, Кориолан	ЧИПИКО, Кориолан
CONCINA, Giacomo	КОНЧИНА, Ђакомо	КОНЧИНА, Ђакомо
DEFRANCESCHI, Ante	ДЕФРАНЧЕСКИ, Анте	ДЕФРАНЧЕСКИ, Анте
MARSIGLI, Luigi Ferdinando	МАРСИЉИ, Луиџи Фердинандо	МАРСИЉИ, Луџи Фердинандо
MATINUZZI, Giuseppina	МАТИНУЦИ, Ђузепина	МАТИНУЦИ, Ђузепина
MAZZURA, Šime	МАЦУРА, Шиме	МАЦУРА, Шиме
MICHELI — VITTURI	МИКЕЛИ, Виттури	МИКЈЕЛИ-ВИТУРИ
MORPURGO, Vid	МОРПУРГО, Вид	МОРПУРГО, Вид
OSCHI, Bartolomeo	ОКИ, Бартоломео	ОКИ, Бартоломео
ONOFRIO di Giordano de la Cava	ОНОФРИО ДИ ЂОРДАНО де ла Кава	ОНОФРИО ДИ ЂОРДАНО де ла Кава
PICCOLOMINI, Aeneas Sylvius	ПИКОЛОМИНИ, Енеас Силвијус	ПИКОЛОМИНИ, Енеас Силвијус
RAZZI, Serafin	РАЦИ, Серафин	РАЦИ, Серафин
RISERUTI, Filippo	РИЧЕПУТИ, Филипо	РИЧЕПУТИ, Филипо
ROATA, Mario	РОАТА, Марио	РОАТА, Марио ~ , Марио
RUŽIČKA-STROZZI, Marija	РУЖИЧКА-СТРОЦИ, Марија	РУЖИЧКА-СТРОЦИ, Марија

SACCHONI, Rauberius	САКОНИ, Рајнеријус	САКОНИ, Рајнериус
SALGHETTI-DRIOLO, Franjo	САЛГЕТИ, Дриоли Фрањо	САЛГЕТИ-ДРИОЛИ, Фрањо
SANTACROCE, Girolamo	САНТАКРОЧЕ, Ђироламо	САНТАКРОЧЕ, Ђироламо
SCOPOLI, Janez Anton	СКОПОЛИ, Јанез Антон	СКОПОЛИ, Јанез Антон
SEQUI, Eros	СЕКВИ, Ерос	СЕКВИ, Ерос
SFORZA, Carlo	СФОРЦА, Карло	СФОРЦА, Карло
SONNINO, Giorgio Sidney	СОНИНО, Ђорђо Сидни	СОНИНО, Ђорђо Сидни
STROZZI, Tito	СТРОЦИ, Тито	СТРОЦИ, Тито
STULLI, Bernard	СТУЛИ, Бернард	СТУЛИ, Бернард
TANZLINGER ZANOTTI, Ivan	ТАНЦИНГЕР ЗАНОТИ, Иван	ТАНЦИНГЕР ЦАНОТИ, Иван
TARTAGLIA, Marino	ТАРТАЉА, Марино	ТАРТАЉА, Марино
TARTALJA, Gvido	ТАРТАЉА, Гвидо	ТАРТАЉА, Гвидо
TOMMASEO, Nikola	ТОМАЗЕО, Никола	ТОМАЗЕО, Никола
UCSELLINI-TICE, Franjo	УЧЕЛИНИ-ТИЧЕ, Фрањо	УЧЕЛИНИ-ТИЧЕ, Фрањо
VALLA, Franjo	ВАЛА, Фрањо	ВАЛА, Фрањо
VARIGNANA, Guglielmo	ВАРИЊАНА, Гуљелмо	ВАРИЊАНА, Гуљелмо

VINCIGUERRA, Antonije	ВИНЦИГВЕРА, Антоније	ВИНЦИГВЕРА, Антоније
VISIANI, Robert	ВИЗЈАНИ, Роберт	ВИЗЈАНИ, Роберт
VIVANTE, Angelo	ВИВАНТЕ, Анђело	ВИВАНТЕ, Анђело
ZUCCARO, Antonio	ЦУКАРО, Антонио	ЦУКАРО Антонио ~ , Антонио
REDELONGHI, Marko Benečan	РЕДЕЛОНГИ, Марко-Бенечан	РЕДЕЛОНГИ, Марко Бенечан
ZUGLIA, Srećko	ЦУЉА, Срећко	ЦУЉА, Срећко
ZUZERI, Flora (Zuzorić, Čvrljeva)	ЗУЗЕРИ, Флора	ЦУЦЕРИ, Флора
ZOIS, Žiga baron Edelstein		ЦОЈС, Жига Еделштајн